

HISTORIKUS METSZETEK: A MŰLT FÖLDRAJZI IDŐKAPSZULÁI

A könyvnyomtatás feltalálása és a fényképek sokszorosítása közt eltelt négy évszázadból az egyedi készítésű rajzokon és festményeken kívül csak a metszetek adhattak képi ábrázolást a távoli tájakról, népekről, természeti jelenségekről. Az utazók közül sokan maguk is kiváló rajzolók voltak, kiknek rajzait a metszők fémbe másolták. Mutatják ezt Magyar László bennszülöttviseleteket bemutató rajzai, Reguly Antal uráli térképei, Éder Ferenc rajzai és térképe Dél-Amerikáról, Xantus János indiánábrázolásai, Schöfft Ágoston Kőrösi Csoma Sándor-arcképe, Cholnoky Jenő kínai naplórészletei...

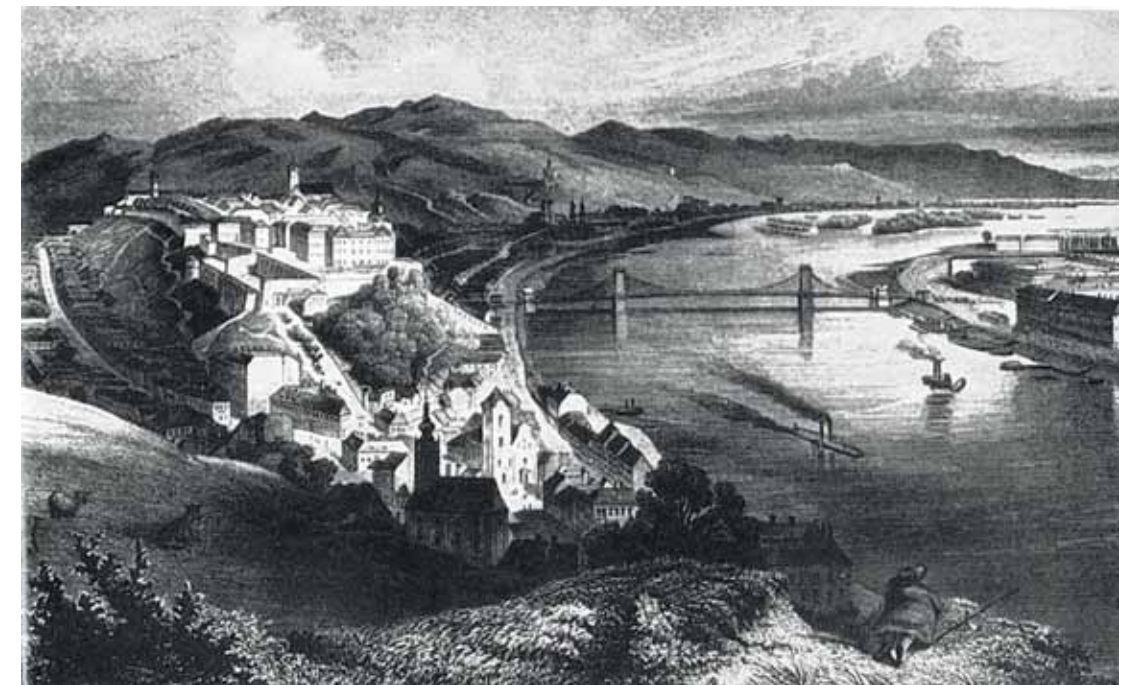
Hamuvá lett kincsek

A tüzet követő második nap estéjén még nem tudtam bemenni egykori könyvtáramba: még izzottak a falak, az öntöttvas oszlopok és az ősnymtatványokat tartó, hatalmas páncélszekrény. A naplemente után is szüntelenül vöröslő tűzmagok sejtelmes pamacsáiban még akár gyönyörködhetnék is, ha nem tudtam volna, mi minden veszett oda az elmúlt két nap alatt. Nagy álmom – miszerint öröklött gyűjteményeimet a világ forgatagától távol őrzöm majd meg, és dolgozom fel – a semmibe hullott. Mint az írástudók proletárja, a dolgok irányultságán merengtem. Nem akadt már számomra vigasz így, hogy az alsúti kastély könyv- és metszettára is három napig égett. A többi híres gyűjtemény pusztulása az ókori Alexandriától kezdve a löweni könyvtár I. világháborús megsemmisülésén át a drezdai kataklizmáig sorolható. Ez az emberiség szégyenlistája, és e szép regiszter végén nem túl büszkén ott áll Szarajevó és Bagdad neve is – napjaink barbárságát jelezve. Magyarország is számos bekezdést foglal el e listában, olyan szép ívvel, mely a corvinák pusztulásától a Budai Várpalota világháborús ostromán át a kommunizmus módszeres kastélypusztításaiig svejföl.

Egy-egy kisebb robbanás még hallatszott a földalatti kazamatából, de végtére az infernó lejátszódott. Az évszázadokon át őrzött térképek, metszetek, könyvek immáron hamuvá váltak.

A legutóbbi világháború során mindkét hadviselő fél – az angol újságoktól a „Signal”-ig – számtalanszor mutatta a gonosz ellenség bombázásaitól sújtott lakosság kisemberét, ahogy a kidőlt falak, romok között turkál. E kép jelent meg képzeletben, ahogy nem éppen optimista gondolatokkal ugyanily módon ténferegtem. Egy idő után megelégteltem a kárfelmérést, és elindultam a csodálatos Csobánczhegy oldalában – a szintén robbantással elpusztított vár felé –, hogy kiszakítsam magam a sopánkodás végtelen köreiből. A leégett macchiás-erdős facsonkok közt elértem a kőfolyáshoz, ahonnan az építkezés bazaltanyagát termeltem ki. A kőrázó rosta vasszerkezetei közt azonban egy embernyi méretű, barnás, kocka alakú tárgyat vettem észre! Odalépve láttam, hogy az egykori balatoni metszeteimet tartalmazó mívés, kovácsoltvas céhládám repült ide az egyik robbanásakor!

Ahogy kinyitottam az összegörbült fedlapot, csikorgó hang ütötte meg a fületem: a láda feletti

KORKÉP

A budai Várhegyet és a Tabánt kiemelő, 1863-ban készült dunai panoráma a 19. század közepi állapotokat mutatja be. Jól látszik rajta, hogy a Margitszigetet még nem alakították egységes földdarabbá

ÁRVÍZI JELENTÉS

Az 1838-as pest-budai jeges ár egykorú megörökítése (balra)

Kifejezőerő

kristályüveg-gyűjtemény megolvadt cseppjei töredtek le a zsanéron. Az oxigénhiányos égés következményeként a megfeketedett kupac közepén a többzetes gyűjteményből töredezett hírmondóként egy Balatont ábrázoló metszet bukkant elő, mely pont azt a helyet ábrázolta, ahol álltam: a Csobánczhegy előtt a metszetkészítés elvárásainak – vagy tán helyesebben az akkori romantizáló, regényes világfelfogásnak – megfelelően a szigligeti várromok és a Kisfaludy gőzös látványa tárult elém. Még meg tudtam vizsgálni a partvonalat – mely a Déli Vaspálya Társaság intézkedése után újra változott, mint a római kor óta oly sokszor –, majd e nagyszerű metszet a kezeim között morzsolódott szét és hullott levelenként alá. Szomorúan egy kis földet kapartam rá, ugyanis számomra „élt” a kép.

Nézem a metszetet. Mit érne enélkül egy száraz leírás Teleki Sámuel folyami átkeléséről? Hol maradna a pipázó Teleki alakja, a turbánok kötési módja, a gázlás technikája, a palanquinek (úti hordágy) kialakítása...?

Az útleírásokat, útikönyveket már a földrajzi felfedezések kezdetén (a 15. században) képekkel látták el. Néha az uralkodók is vittek magukkal rajzolókat világdúlásaikhoz. A leggazdagabb kollekcióval talán Napóleon tért vissza Európába (acélmetszetek díszítik hadjárat-beszámolójának 12(!) kötetét: Description de l'Égypte 1809–13).

A metszők – egy letűnt, művészi igényű szakma egykori képviselői – az utazás során rajzolt képet, esetleg festményt sokszorosításra alkalmassá tettek, átrajzolták, tónusokkal látták el.

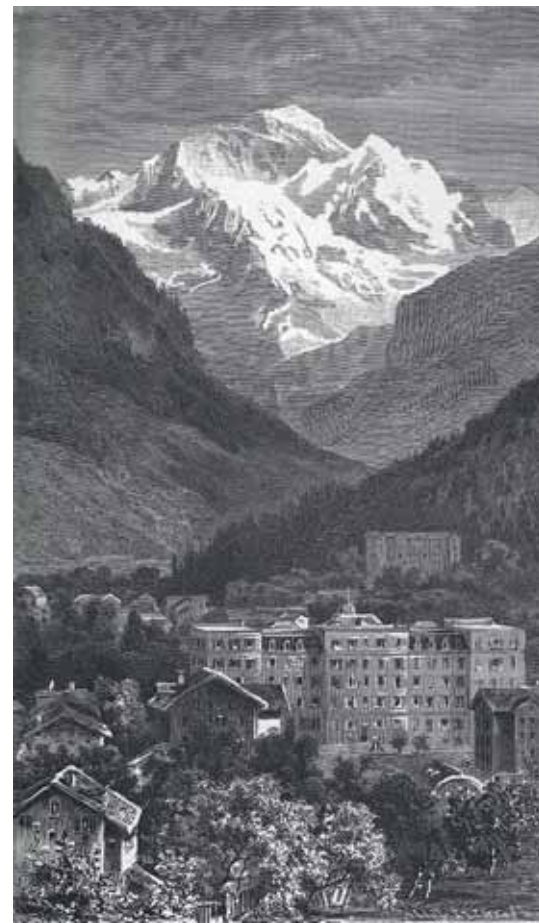
Historikus metszet alatt természetesen nem a szocreál linómetszetekre gondolok, hanem a klasz-

zikus kő-, réz- és acélnyomatokra, melyek mennyi múlt századfordulós kötetet ékesítettek (sajnos, a múlt idő használata sokszor azért is indokolt, mert a kötetekből gyakran kitépték a szebb ábrázolásokat, melyek később elkallódtak). A korai felfedezések csak szövegre épülő leírásai igen verszerűek lennének e képi ábrázolások nélkül.

E metszetek nemcsak az ábrázolt tájat, népet és földrajzi egzotikumokat mutatták be, de művészi értékkel is rendelkeztek. Az egyes részletek hangsúlyozásával talán még a fotóművészet szuggesztív erejét is felül tudták múlni. Igaz, felbontóképességük számokkal nem értelmezhető, viszont az ábrázolandó tárgy hangsúlyos részeinek aprólékos kidolgozása ezt feleslegessé is tette. A metszetek kifejezőerejét nagymértékben növelte, hogy míg a fénykép egy adott pillanatot rögzített, a rajzolóknak/metszetkészítőnek a műfajból adódóan lehetősége nyílt az

egy pillantásnyi időtartamba az akár évek alatt látott fontos információanyagát is belesűríteni.

Ugyanez érvényes – noha jóval korlátozottabban – a térbeliségre is: a művész a nézőpontot szabadon választhatta; a kép előterébe magas felbontással a számára fontos közlendőket vagy hangulatot kifejező részleteket, alakokat helyezte. Aki a „modern rendezés” efemer megoldásaitól lerogyva veszi a fáradságot, és felkeresi a klasszikus színház- és operaházak pincéit, fellelve a ma már félredobott, porosodó és tépett, de művészi igényű színpadképeket, tudja, hogy a perspektíva szabályaival való játék milyen rendkívüli kifejezőerőt adhat egy tárgy ábrázolásához – amit a metszők nagyszerűen ki is használtak. Számukra – sajátos eszközeik birtokában – a távlat érzékeltetése egy újabb olyan lehetőség, mellyel a fotográfus nem tud élni.

A NÍLUS ÉS A „GIZEHI GŰLÁK”

A 19. század végén az óriás piramisokat még a mainál is sokkal több rejtély övezte

A DOBSINAI-JÉGBARLANG

A jegesbarlang már a 19. században is népszerű turistacélpont volt, különvonatok szállították a fővárosból a korcsolyázni vágyókat a helyszínre (balra)

BERNI-ALPOK

A Jungfrau látképe Interlaken felől (1870-es évek). Közvetlenül a kisjégkorszak vége után még sokkal több jég borította a hérceket, mint napjainkban (balra)

NÜRNBERG

„A legérdekesebb azonban Nürnberg, melynek egyes részei még ma is középkori jellegűek” (jobbra)

Precíz és hangulatos

A magyar várak az önzés, ostobaság és barbárság áldozataivá váltak, talán nem is tudnánk fénykorukról Sibmacher, W. P. Zimmermann, Bouttache-Peters és még soktucatnyi metsző munkái nélkül – és persze restaurálásuk is csak rekonstrukció lenne.

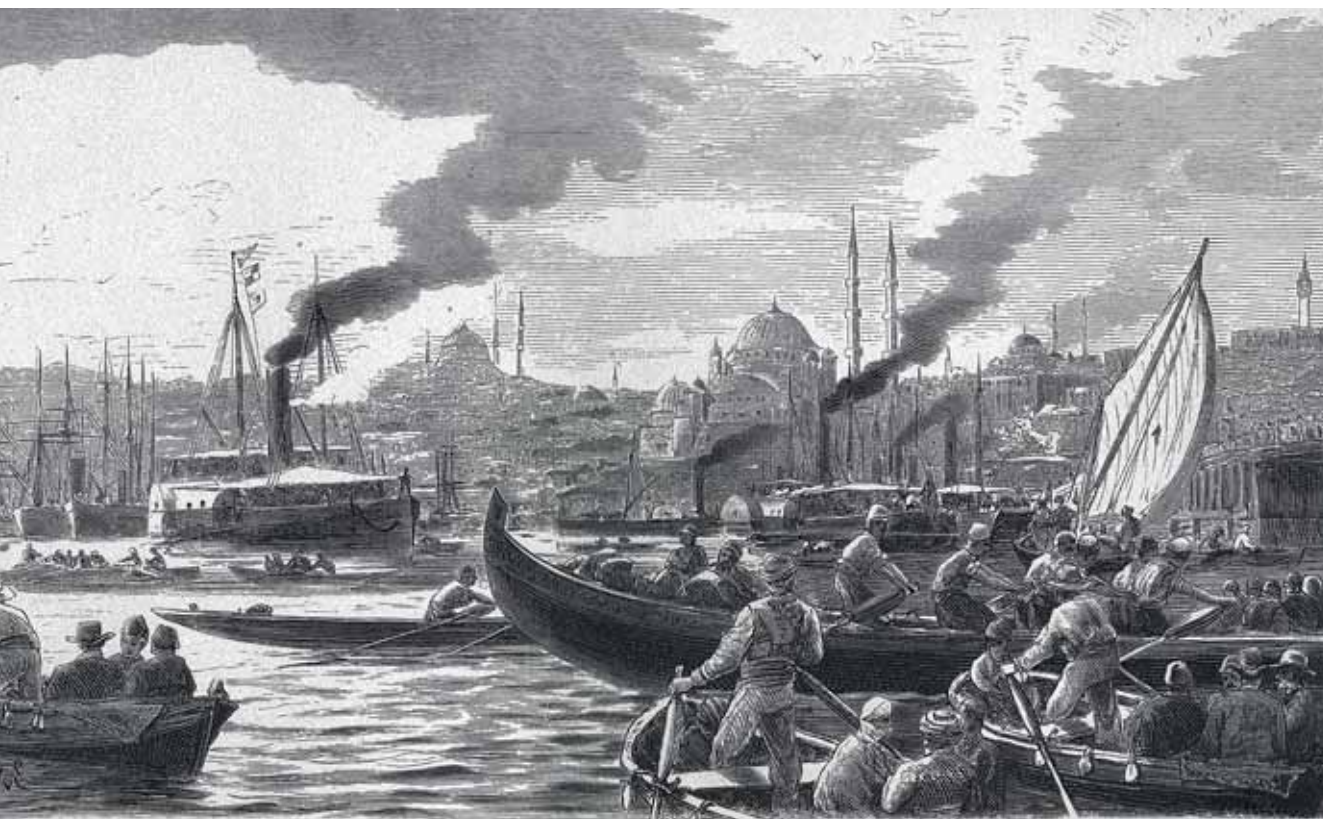
A legnagyobb esztétikai értéket talán azok a századforduló környékén kiadott kötetek jelentik, melyekben egymás mellett él az acél- és rézmetszet, a már megjelenő cinkográfias fekete-fehér kép és a színes műnyomat (persze a nyomatot védő, áttetsző olajpergamén ívekkel). Lapozgatom a „Weltall und Menschheit” bőrkötésű, földrajzi felfedezésekről szóló kötetét: megakad a szemem a Viktória-vízesés acélnyomatán. Azért pont ezen, mert számos ábrázolása létezik, ami jó alkalom az összehasonlításra. Gyönyörködöm, hogy vonalak segítségével milyen kifejezőerővel tudták érzékelteni a víz egyre gyorsuló sodrását, az árnyékokat, a sziklaalakzatok amorf formáját. A szem felbontóképességét már-már meghaladja a finom növényi

szerkezetek rajzolata. A precíz pontosság lebilincsel. Micsoda gondos munka – szemben mai összecsapott, átgondolatlan „termékeinkkel”! A kép sok kilométeres távlati ellenére felismerem az előtérben levő növények levélalakjait, melyet semmilyen rekeszelt objektív nem tárhat elének ily módon: ezzel a szubjektív, de áldásos torzítással. Klasszikus fényképezőgéppel hányféle szín- és infraszűrő átúztatott képeit kellene egymásra illesztenem, hogy a vízesésszél alig látható párcseppjeinek áramlását, gomolygását érzékelhetővé tegyem? Digitális gép alkalmazása esetén – túl a szükséges nyugtatóadagokon – hány száz oldalnyi efemer, elavuló irodalom, mennyi gombnyomkodási ismeret lenne szükséges, hogy a kész, átdolgozott képre pillantáskor belsőmben halljam a falakról visszaverődő dübörgést, arcomon érezzem azt a finom szurkáló, hűsítő érzést – nem is annyira a porladó vízcseppekből, semmint az összecsapódó ködpárából adódóan, amit a vízesés megtekintéséért ezer kilométereket megtevő utazó átél? A metszet egyesíti magában a racionalitást és a megfogalmazhatatlan művészi mondanivalót – a hangulatos.

A PEST-BUDÁN KÍVÜLI KÉPEK AZ 17THON 1879-1881 KÖZÖTT MEGJELENT A FÖLD ÉS NÉPEI (FÖLD ÉS NÉPISMEI KÉZIKÖNYV) MŰBŐL SZÁRMAZNAK. EREDETJÉT FRIEDRICH VON HELLWALD OSZTRÁK GEOGRÁFUS ÁLLÍTOTTA ÖSSZE (1879), A MAGYAR, JELENTŐSEN KIBŐVÍTETT VÁLTOZAT TOLÓY LÁSZLÓ MUNKÁJA

„A KONSTANTINÁPOLYI KIKÖTŐ”

„A földgömbön alig van 4-5 város, melynek neve ismertebb volna, holott népessége az újabb számítások szerint a félmilliót is alig éri el” (1870-es évek)

IZLANDI TEMETÉS

A 20. század első feléig alig használtak kereket a szigeten: a lánctalpas földgyaluk megérkezése kellett ahhoz, hogy a lávafelszíneken járható utakat alakítsanak ki

A fényképezés megjelenése után

Sokan a kihuzatos, üveglemezes gépek korában sem hagyták abba a táj művészi eszközökkel való megörökítését – kifejezetten a földrajztudomány számára. Ezáltal a táj egyes részei olyan hangsúlyt kaptak, amit a kép nem adhatott vissza. Cholnoky Jenő se csak a geológiai viszonyok rajzot igénylő magyarázása céljából látta el kötetait szabadkézi rajzokkal...

Sivatagi Lawrence életrajzából tudjuk, hogy tudósunk nemcsak a detonátorokhoz, páncélgépkocsikhoz és vonatrobantáshoz, hanem általában a műszaki tudományokhoz is felsőfokon értett. Mégis, életművét végigtekintve láthatjuk, hogy rengeteget rajzolt, a fényképezőgépet többnyire csak időszűkében használta. Bejárútból indulva az I. világháború kitörése előtt felmérte, és lerajzolta a keresztes háborúk várait, annak dacára, hogy akkoriban már kiválasztható graduációjú, ráadásul a mai e-kamerák felbontóképességét is sokszorta kenterbe verő üveglemezes gépek és fotoanyagok léteztek, melyek (mindezek mellett a gyengébb idegzetűeknek „menümentesen”) még a trapéz-torzítást is kompenzálni tudták a lencse optikai tengelyből való eltolásával!

Prinz Gyula Turkesztánban, a Kara-darja folyón túlra utazott 1906-ban. Szerencsétlenségére lova a rászíjazott útipoggyással együtt megsemmisült, egy szakadékos patakba zuhant. Fényképezőgépe a már exponált üveglemezekkel együtt. Ő mégsem keseredett el, ceruzát ragadott, és így mi is gyönyörködhetünk a Tien-san vadregényes vonulatainak, jégárainak rajzaiban.

Bár Baktay Ervin festőművésznek készült, mi mégis utazóként ismerjük. Festői látásmódja azonban írásaiból is tükröződik. Bár a maharadzákat némi pénzért le is festette, megörökítésük közben számtalan ismeretanyagra is szert tett.

Stein Aurél egyes expedíciói rendkívül hideg, mostoha helyekre vezettek. Itt a fényképezőgép használata műszaki problémákat is felvethetett (hidegtörések a hajszálrugóknál, lecsapódások, rugóállandók változása, kémiai folyamatok lassulása stb.). Talán ezért is lehet, hogy sokszor rajzolt.

A felsorolás órákig tarthatna, ugyanis minden korai útírást elemezhető e tekintetben, céloom azonban csupán az érdeklődés felkelése volt. ☺

CELESTRON
OUTDOOR TÁVCSÖVEK

GRANITE™

MINŐSÉGI OUTDOOR TÚRATÁVCSÖVEK

7x33 9x33 8x42 10x42 10x50 12x50

KIVÁLÓ SZŰRKÜLETI TELJESÍTMÉNY

ED ÜVEG - MAGNÉZIUM VÁZ - NITRÓGEN GÁZTÖLTÉS

REMEK ÁR/ÉRTÉK ARÁNY

SPORTS & OUTDOORS

weigl
VADÁSZBOLT

Budapest XII. ker. Nógrádi u. 39.
Tel.: (1) 201-0486; info@beo-pa.hu

